

Parkernas tillstånd i Finland

Finlands skyddsområden och deras förvaltning 2000–2005

Kontroll av ett kungsörnsbo (*Aquila chrysaetos*). Artens bestånd har småningom blivit starkare och är nuförtiden 400–430 par, av vilka 40 % lever på skyddsområden. (Bild: Olli-Pekka Karlin)

Helhetsbild av skyddsområdenas tillstånd i Finland

Finlands skyddsområdessystem har utvecklats redan under en lång tid och omfattar i dag en betydande del av nätverken av skyddsområden i det norra barrskogsbältet, Östersjöområdet och hela Europa. Forststyrelsens naturtjänster förvaltar huvudparten av skyddsområdena, dvs. nästan alla skyddsområden som har inrättats på statens mark och områden som har reserverats i naturskyddsprogram. Naturtjänster har i enlighet med rekommendationerna i den internationella utvärderingen av förvaltningen av skyddsområden från år 2005 sammanställt den första rapporten om Finlands naturskyddsområden, ödemarksområden och strövområden och deras förvaltning.

I rapporten presenteras skyddsområdesnätverkets nuläge och nivån på uppgifterna om dess tillstånd. Genom att betrakta naturens mångfald och dess skydd utgående från livsmiljöerna är det lättare att förstå varför skyddsområdena är nödvändiga och varför de bör skötas. Rapporten lyfter också fram skyddsområdenas ekologiska, kulturella, sociala och ekonomiska fördelar.

Rapporteringen följer målsättningarna för det arbetsprogram för skyddsområden som ingår i FN:s biodiversitetskonvention (CBD). Rapporteringen grundar sig på en metod som Internationella naturvårdsunionens (IUCN) kommission för naturskyddsområden (WCPA) utvecklat för utvärdering av effektiviteten på förvaltningen av skyddsområden och en modell för miljöuppföljning som Europeiska miljöbyrån (EEA) utvecklat samt ett begrepp och en modell för adaptiv förvaltning av naturresurser.

Följande rapport om skyddsområdenas tillstånd i Finland ges ut år 2010. Uppföljningsdata om skyddsområdena och deras förvaltning insamlas hela tiden. Uppgifter behövs också vid utvärderingen av det nationella handlingsprogrammet för bevarandet och hållbart nyttjande av biologisk mångfald 2000–2006.

Vad har man åstadkommit inom skyddet av Finlands natur?

Finlands första nationalparker och naturreservat inrättades på 1930- och 1950-talen. Åren 1978–1996 godkändes sju nationella naturskyddsprogram, och förverkligandet av dem har pågått det senaste årtiondet genom ett särskilt finansieringsprogram till en summa av 550 miljoner euro. Totalfinansieringen av Finlands naturskyddsområden och -program har vuxit från 63 miljoner euro till 70 miljoner euro åren 2001–2005. Största delen av finansieringen gick via Forststyrelsen.

Det finns ca 500 inrättade skyddsområden på statens mark och ca 1500 områden som ingår i naturskyddsprogrammen och väntar på förverkligande. Nationalparkerna, naturreservaten, ödemarksområdena och myrskyddsområdena bildar nätverkets stomme. Det finns ytterligare tusentals privata skyddsområden, men de är mycket små. Skyddsområdena upptar sammanlagt nästan 10 % av Finlands landareal, dvs. 32 267 km².

Till nätverket Natura 2000, som skyddar sällsynta och hotade naturtyper och arter i Europa, godkändes åren 2003 och 2005 över 1800 finska skyddsområden, vilka upptar ca 15 % av Finlands areal och 13 % av skyddsområdesnätet i 25 EU-länder. Största delen av Naturaområdena är redan inrättade eller reserverade för skydd i något skyddsprogram. Av Naturaområdenas totala areal ligger 80 % på statens mark.

Tack vare det finska nätverket av skyddsområden är skyddet av fjällnaturen i norr omfattande. De flesta myrtyper, bergs- och åsmiljöer samt naturtyper i insjövattnen är också tämligen väl representerade i nätverket. Största delen av den skyddade arealen är dock koncentrerad till östra och norra Finland, där skyddsområdena är stora och ekologiskt intakta. I södra Finland är nätverket splittrat och områdena små till arealen. Det förekommer ännu brister i skyddet av skogar, våtmarker och kustområden, i synnerhet av den marina undervattensnaturen.

De kommande åren består utmaningen av att slutföra förvärvet av mark inom ramen av skyddsprogrammen och av att inrätta en stor mängd nya skyddsområden. I södra Finland kompletteras skyddsområdesnätet med hjälp av planläggning och frivilligt skogsskydd.

Hur förvaltas Finlands skyddsområden?

I Finland sköts naturskyddsuppgifterna av miljöministeriet, Forststyrelsens naturtjänster, de regionala miljöcentralerna och Finlands miljöcentral. Naturskyddsförvaltningen fungerar som ett regionalt och riksomfattande nätverk och strävar efter att uppfylla internationella målsättningar genom nationella mål.

För att skyddsområdena ska kunna förvaltas väl bör man:

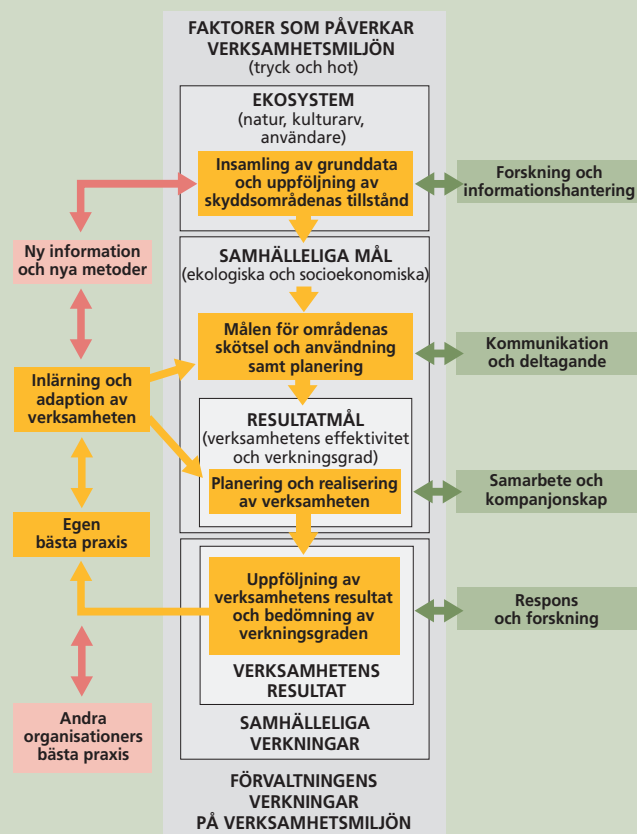
- ha en klar bild av målen för skyddsåtgärderna;
- ha resurser och redskap att förverkliga målen och att mäta och utvärdera hur man lyckats i arbetet samt fungera flexibelt och effektivt då miljön förändras;
- samarbeta med intressentgrupper och främja kompanjonskap;
- satsa på personalen för att säkerställa bästa möjliga kunskap, kunnande och motivation.

Planeringen av skyddsområdenas förvaltning baserar sig på bästa tillgängliga kunskap bl.a. om områdenas skyddsvärden och hoten mot dem samt om de samhälleliga målsättningar som har uppställts för användningen av områdena. Verksamhetens produktivitet förbättras kontinuerligt utgående från mångsidig respons och utvärderingar.

Allt bättre kännedom om skyddsvärdena och om dem som besöker områdena

Vi samlar in så omfattande uppgifter som möjligt om skyddsområdenas natur-, kultur- och rekreationsvärden samt om områdenas användning och besökare. Informationssystemen för registrering av data har förbättrats betydligt de senaste åren. Nästan 90 % av de terrestiska naturtyperna på inrättade skyddsområden har inventerats och ytterligare karteringar görs hela tiden på områden som omfattas av naturskyddsprogram. Natura-naturtyper som ingår i EU:s direktiv upptar ungefär hälften av de inventerade skogs- och myrområdena och en tredjedel av de inventerade fjällområdena. Sällsyntare naturtyper på kuster, hedar, ängar och i söt-

Inventeringen av den marina undervattensmiljön kommer att utvidgas att beröra även Finska viken, och arbetet fortsätter längs hela kusten fram till år 2014. (Bild: Metsähallitus)

Cykeln av adaptiv planering och förvaltning av skyddsområden fungerar som en del av vidare samhälleliga förhållanden.

vatten förekommer relativt sett mest på områden som än så länge är enbart reserverade i skyddsprogram. Undervattensinventeringar har påbörjats i Skärgårdshavet, Kvarken och Bottenviken inom ramen för projektet VELMU i Finlands program för skydd av Östersjön.

I informationssystemet har införts över 2 000 förekomster av arter som kräver särskilt skydd och nästan 10 000 förekomster av övriga hotade arter som påträffats på Forststyrelsens områden. Det finns ett par dusin arter som Forststyrelsen bär särskilt ansvar för i vårt land. Saimenvikaren, kungsörnen och den vittryggiga hackspetten är våra kändaste ansvarsarter, men i dessa ingår också många hotade växtarter. Man följer speciellt noggrant med ansvarsarternas tillstånd, och deras livsmiljöer sköts aktivt. Karteringen av skyddsområdenas landskap och byggda kulturarv har ökat i omfattning. Forststyrelsen har nu tillgång till uppgifterna i Museiverkets fornlämningsregister. Ett handlingsprogram för styrning och effektivisering av skötseln av kulturarvet har också utarbetats.

I framtiden kommer vi alltjämt att förstärka kunskapsunderlaget genom systematiska karteringar av natur- och kulturvärdena och regelbundna besökar- och kundundersökningar. Informationssystem utvecklas i samarbete med miljöförvaltningen för att stöda planeringen och uppföljningen av områdena. Forsknings-samarbetet kommer också att utvecklas ytterligare.

Planeringen av skötseln och användningen går framåt

I en skötselplan dras riktlinjerna för skyddet av ett skyddsområdes naturvärden och sammanjämkas områdets olika användningsformer på ett sätt som inte hotar skyddsvärdena. En plan görs för tio år. Dess förverkligande uppföljs med olika mätare och utvärderas med fem års mellanrum.

Forststyrelsens planeringssystem har reviderats och gjorts enhetligare. De nya naturresursplanerna omfattar statens marker nästan i sin helhet. Genom ekologisk landskapsplanering har man lyckats utöka kontakten mellan olika skyddsområden också på områden där det idkas ekonomiskogsbruk.

Planeringen av skötseln och användningen av skyddsområden är mer målmedveten än förr. Planeringen har också blivit effektivare, och arbetsinsatsen har ökat de senaste åren. Man har betonat vikten av intressentgruppernas deltagande i planeringen särskilt i Lappland. Man har också utökat samarbetet på regional och lokal nivå.

Det finns i dag skötselplaner för nästan alla nationalparker och strövområden och för över hälften av ödemarksområdena. Sammanlagt över 60 % av de lagstadgade planerna är i kraft och man håller på att uppdatera de äldsta.

Naturaområdenas planeringsbehov i olika landskap har kartlagts, och år 2007 utarbetas ett arbetsprogram för planering för de närmaste åren. Målet är att de viktigaste Naturaområdena har en skötselplan senast år 2012.

I framtiden effektiveras planeringsprocessen ytterligare bl.a. genom att man utvidgar planeringshelheterna och utvecklar den ekosystembaserade planeringen.

Utmaningar inom skötseln och skyddet av naturen

Merparten av Finlands skyddsområden är i gott skick, och deras skyddsvärden är inte utsatta för betydande hot. Man följer dock kontinuerligt med verksamhetsmiljöns utveckling och ett mål är att minska trycket på skyddsvärdena och förebygga hot. Skötselåtgärder vidtas även för att återställa och bevara naturvärden.

Tidigare markanvändning, trycket utifrån samt ökande byggnation och trafik inverkar på de små skyddsområdenas ekologi i södra Finland. Biodiversiteten i vattenmiljön belastas av nedsmutsning och övergödning. Främmande arter orsakar skador. Minkarna, till exempel, skadar fågelbestånd i skärgården och på våtmarker.

Renskötselns miljöpåverkan i norra Finland är mycket utbredd också på skyddsområdena, och de

Antändning av skogbrand. Undersökningar visar att där skog bränts i restaureringssyfte blir skogens struktur snabbt mer mångsidig och de naturliga arterna återkommer till området. (Bild: Jari Kostet)

skador som beror på den ökande terrängtrafiken är ställvis betydande. Klimatförändringen utgör på lång sikt ett hot mot speciellt fjällarterna.

Man har restaurerat sammanlagt 24 000 ha skog och myr på skyddsområdena under de senaste åren. Naturtjänster ansvarar fortlöpande för skötseln av sammanlagt 1 400 hektar kulturbiotoper. Man kommer att fortsätta med skötselåtgärder huvudsakligen inom områden som ingår i och finansieras av handlingsprogrammet METSO. Restaureringarnas och naturvårdens effektivitet uppföljs med standardiserade metoder.

Skyddsstatusen för de flesta arter som upptas i habitatdirektivet och förekommer i Finland är tämligen gynnsam. Även skyddsnivån och -statusen för Forststyrelsens ansvarsarter är tämligen god. Uppmärksamheten inom artskyddet är huvudsakligen riktad mot arter som kräver skydd snabbt och skötseln av deras livsmiljöer.

I framtiden kommer vi fortsättningsvis att utveckla samarbetet bl.a. inom forskningen av renskötselns verkningar och inom letandet efter nya lösningar i norr samt utvecklingen av redskap för uppföljning av de ekologiska verkningarna av rekreativbruk och utövande av näringar på skyddsområdena. Därtill behövs samarbete vid utvecklingen av indikatorer för naturens mångfald och förändringar i dess tillstånd.

Planeringen och uppföljningen av vilt- och fiskefrågor koncentreras mer till skyddsområden, i synnerhet till våtmarker och andra marker som kräver viltvård och eliminering av främmande arter.

När det gäller nykomlingar och anpassning till klimatförändringen, kommer man att utarbeta tillsammans med övriga aktörer nationella strategier och handlingsplaner som tar i beaktande speciellt vidareutvecklingen av skyddsområdesnätverket.

Kulturarvet hålls levande

Skyddsområdena är rika på representanter för vårt kulturarv: landskap som formats av naturen och människan, byggda kulturmiljöer och fasta fornlämningar. Landskapet sköts på traditionellt sätt genom svedjebränning, slåtter och bete. Vid kulturgårdarna värnar man om gamla lantraser och arbetsmetoder. Värdefulla byggda miljöer repareras, restaureras och vårdas under ledning av Museiverket. Vi försöker finna nya användningsändamål för gamla byggnader t.ex. inom naturturismen.

Till Forststyrelsens uppgifter hör att främja bevarandet av den lokala kulturen på skyddsområdena, i synnerhet i våra skärgårdar i insjöarna och vid kusten och på samernas hembygdsområde. Lokalbefolkningen har rätt att jaga och idka naturnäringar på de nordliga skyddsområdena. Renbete är tillåtet på ödemarksområdena och på naturskyddsområdena i Norra Finland med undantag av Malla naturreservat. På de svenskspråkiga områdena längs kusten och på samernas hembygdsområde i Övre Lappland erbjuds tjänsterna också på det lokala språket.

I framtiden kartläggs och bedöms skyddsområdenas kulturarv systematiskt. Tillsammans med lokala aktörer söker vi sådana lösningar inom skötseln och användningen av skyddsområdena som gör det möjligt att bevara både natur- och kulturmiljön och lokalbefolkningens utkomst. Vi söker också nya finansierings- och samarbetsätt för renovering och skötsel av byggnader. Vi kommer att vidareutveckla användningen av kulturobjekt som dragplåster.

Hållbar naturturism och rekreation

Antalet besök i skyddsområdena uppgår till över 1,7 miljoner per år. Största delen av besöken riktar sig till stora nationalparker i närheten av turistcentrum. Även andra områden med friluftsanordningar har betydelse som lokala rekreationsobjekt. Statens vatten och jaktmarkerna i norra Finland används flitigt både till fritidssysselsättning och till näringsverksamhet.

För att underlätta planeringen av rekreationsbruket görs besökar- och kundundersökningar med fem års mellanrum. Vi följer därtill hela tiden med antalet besökare i alla nationalparker, strövområden och andra populära besöksmål.

Antalet besök i nationalparkerna har ökat stadigt i ett decennium och den årliga ökningen på ca 3–5 % är att vänta också i fortsättningen. Över 90 % av ökningen är koncentrerad till parker i närheten av större turistområden. Satsningar på naturturism och uppföljningen av konsekvenserna har koncentrerats till dessa

tillväxtområden. För de här högprioriterade områdena utarbetas planer tillsammans med lokala aktörer. Man fäster särskild uppmärksamhet vid att försäkra sig om bärkraftigheten.

Naturtjänster har tagit fram en rad principer för hållbar naturturism och införlivat dem i sin verksamhet och i samarbetet med företagare. Uppföljningen av miljökonsekvenserna har utvecklats målmedvetet enligt de här principerna. Jakt- och fiskekvoterna dimensioneras enligt de regionala vilt- och fiskstammarnas bärkraft och så att de inte äventyrar skyddsområdenas naturvärden. Terrängtrafiken styrs till leder och ruttor som helst ska ligga utanför skyddsområdena. Man håller styr på användningen av områdena med tillstånd och övervakar användningen.

I framtiden vidareutvecklas det målinriktade byggandet och underhållet av tjänster, uppföljningen av jakt-, fiske- och rekreationsbruket samt bedömningen och rapporteringen av rekreationsbrukets följdverkningar. Målet är att uppföljningen av rekreationsbrukets ekologiska hållbarhet ingår som en naturlig del i turistområdenas verksamhet före år 2010.

Naturturismens hållbarhet innebär att man tar i beaktande såväl friluftstjänsternas miljökonsekvenser som den lokala kulturen. (Bild: Pia Arvola)

Skyddsområdena en del av miljön och samhället

I Finland utvecklas nätverket av skyddsområden genom samarbete på bred bas. Markägarna får ersättning då deras mark fredas, och de kan inverka på planeringen och skötseln av de här områdena. Lokala delegationer och intressentgrupper deltar i planeringen av skyddsområdena. Sametinget har rätt att påverka alla beslut om markanvändning på samernas hembygdsområde. Även varje medborgare erbjuds tillfälle att ge respons.

Man samarbetar även med myndigheter och icke-statliga organisationer när det gäller skötseln av områdena både på det nationella och lokala planet. Åren 2001–2005 hade naturtjänster nästan 60 EU-finansierade projekt.

Naturen blir bekant på Siikalahti naturskyddsområde. Skyddsområdena erbjuder upplevelsebaserade inlärningsmiljöer för människor i alla åldrar. Naturumen bjuder på utställningar, färdiga program och material för skolor. (Bild: Jouni Koskela)

sierade samarbetsprojekt på skyddsområdena. De berörde bl.a. skydd av livsmiljöer och arter, planering av havsområdenas skötsel, främjande av naturturism och miljöfostran samt utveckling av skyddsområden på landsbygden och i våra grannländer. Flertalet samarbetspartners och intressentgrupper har deltagit i arbetet. Närområdessamarbetet främjar även skyddet av Finlands natur. Parkpar-samarbetet med Ryssland på det s.k. Gröna bältet, med Norge på kalottområdet och med Sverige i Kvarken är speciellt viktigt.

Skyddsområdena erbjuder samhället många ekologiska och sociala fördelar, s.k. ekosystemtjänster. De har en stor betydelse för det lokala näringslivet och människornas välmående i glesbygder. Betydelsen av de populäraste parkernas rekreativningsbruk och naturturism för den lokala ekonomin är årligen uppskattningsvis 250–300 miljoner euro i inkomster och ca 3500 årsverke. Verkningsarna är störst i Lappland, Koillismaa och Kajanaland.

Skyddsområdena spelar en viktig roll dels för finländarnas ökande kännedom om naturen och naturskyddet, dels som forskningsobjekt. En tredjedel av Forststyrelsens 26 ställen med kundtjänst sköts i samarbete med kommunen eller någon annan samarbetspartner. Det görs årligen 800 000 besök till kundtjänstställena. Vid våra naturum och i terrängen får 60 000 besökare årligen vägledning.

Friluftsfolk, fiskare och jägare som vistats på skyddsområdena har varit mycket nöjda med besöken. Man vet emellertid mycket lite om hur naturupplevelser och inläring sist och slutligen inverkar på människors inställning till naturskydd.

I framtiden utvecklas nya samarbetsformer, responsystem, metoder för att mäta attityder och deltagandets verkningsgrad samt forskningen av områdenas inverkan på den lokala ekonomin. Målet är att genom uppföljning och forskning påvisa skyddsområdenas positiva inverkan på den lokala välmågan, att öka intresset för skyddsområdena och att skaffa stöd till deras skötsel.

Kunnig och motiverad personal

Skyddsområdena förvaltas av ca 340 fastanställda och årligen nästan 700 visstidsanställda personer vid Forststyrelsens naturtjänster. Den årliga arbetsinsatsen uppgår till sammanlagt 600 årsverken. Med sysselsättningsstöd sysselsatta personer har också gjort en värdefull insats, i synnerhet i Östra och Norra Finland, likaså frivilliga personer särskilt inom artskyddet. En femtedel av den totala arbetsinsatsen består av naturskydds-uppgifter och nästan hälften av serviceproduktion för friluftsliv; områdesplaneringen och skötseln av vilt- och fiskefrågor upptar sammanlagt ca en tiondel.

Personalen är hängiven och motiverad. Vi fäster vikt vid hur personalen styrs och hur den mår. Personalen har redan länge varit relativt belåten med arbetet. Vi strävar efter att erbjuda de anställda en möjlighet att ordentligt sätta sig in i arbetet och att utveckla sig kontinuerligt. Vi låter också personliga målsättningar ingå i de gemensamma resultatmålen för arbetsgrupper och naturtjänsters regionala enheter.

Utbildningsnivån är hög och den upprätthålls systematiskt. Bästa praxis grundad på erfarenhet distribueras systematiskt inom huset regionalt och nationellt. I framtiden utvecklar man i synnerhet färdigheter inom förvaltning av fastigheter, skydd av kulturarvet, skötsel av vatten- och våtmarksområden, marknadsföring av friluftstjänster och internationellt samarbete.

Publikationer i elektronisk form:

Heinonen, M. (toim.) 2007: Puistojen tila Suomessa. Suomen suojelualueet ja niiden hoito 2000-2005. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A 160.

● www.metsa.fi/puistojentila

Gilligan, B., Dudley, N., Fernandez de Tejada, A. and Toivonen, H. 2005: Management Effectiveness Evaluation of Finland's Protected Areas. Nature Protection Publications of Metsähallitus. Series A 147.

● www.metsa.fi/mee

Auvinen, A.-P. et al. 2007. Evaluation of the Finnish National Biodiversity Action Plan 1997–2005. Monographs of the Boreal Environment Research 29.

● www.environment.fi

Pärbild: Vandrare i Pallas-Yllästunturi nationalpark under höstens färgprakt. Parken utvidgades år 2005 och är i dag Finlands tredje största park. Den hör till en av våra absolut populäraste parker. (Bild: Paavo Hamunen)

Text: Mervi Heinonen

© Forststyrelsen 2007

Översättning: Pimma Åhman

Upplaga 300 st.
Lönberg Print, Helsinki 2007

